

Megváltozik-e Csehszlovákiában a tudományos-műszaki-gazdasági tájékoztatás rendszere?

A Československá informatika körkérdés-akciója

A népgazdasági mechanizmus megváltozását ígérő előkészítő szakaszban a szakirodalmi – az ott honos terminológiával: a tudományos-műszaki-gazdasági – tájékoztatás vezető szakembereit is foglalkoztatni kezdi a jövő. A Československá informatika gondoskodott róla, hogy hat kérdésére az ország szóban forgó szakemberei "közhírré tegyék" ezzel kapcsolatos vélekedéseiket.

Az alábbiakban a feltett kérdéseket és a rájuk adott válaszok – összesen tíz válasz – legjellemzőbb, olykor határozottságot, olykor tétovaságot, sőt: kételkedést tükröző részleteit közöljük (a válaszadók nevének mellőzésével):

A népgazdasági mechanizmus átalakítása és a vállalati törvény elfogadása hatással lesz-e a szakirodalmi tájékoztatás csehszlovákiai rendszerére?

E kérdésre mindenki "igen"-nel felelt. A változások mélységét, irányait és várható nehézségeit ekként fejezték ki:

"A számítás- és távközlő technika fokozódó használatán kívül a rendszer munkájának és intézményi struktúrájának megváltozására kétségtelenül a népgazdasági mechanizmus átalakítása fogja a legnagyobb hatást gyakorolni." Ez a változás abból következik, hogy a szakirodalmi tájékoztatási rendszer vezető intézményei "lényegében a népgazdasági irányítási rendszernek és struktúráinak integráns részét képezik". Ebből a nézőpontból "mindenekelőtt pontosítani kell a szakirodalmi tájékoztatási rendszer viszonyát a központi irányítás rendszeréhez", s minden bizonnyal "szükség lesz az ágazati információs központok munkájának elmélyítésére, nevezetesen arra, hogy e központok jobban orientálódjanak az irányítási és döntési folyamatok minőségibbe tételével kapcsolatos szükségletekre".

Elhangzott olyan vélemény is, hogy "az információs intézményekre főleg a vállalati szféra fog nyomást gyakorolni, ami – s ez különösen hangsúlyozandó – fokozatosan elvezet működésük, szolgáltatási és szervezeti struktúrájuk bizonyos mértékű módosulásához".

De mások is azt hangsúlyozták, hogy a változás "fokozatosnak és hosszadalmasnak ígérkezik, jellegében korántsem egyszerűnek". Az eddig költségvetésből és állami támogatásokból fenntartott intézmények vállalatokká szervezésének az lesz a következménye, hogy az átalakítás "nemcsak a rendszer egészét fogja érinteni, hanem egyes összetevőit és elemeit is". Ezért az átalakítás hatása "az addig megszokott nézőponthoz képest eltérően alakul, s különösen kezdetben negatív hatásaival is számolni kell", azaz "intézményi és szolgáltatási földindulást idézhet elő".

"A szükséges korszerűsödésen kívül – jegyzi meg az egyik válaszadó – a szakirodalmi tájékoztatás abban az értelemben is megváltozik, hogy outputjai integrálódnak más integrációs rendszerek outputjaival."

Volt olyan szakember is, aki az "előbb lássuk a medvét" jegyében nyilatkozott: "A kérdés az, hogy a népgazdaság átalakítása milyen mélységű és milyen gyors lesz. Egyelőre csak beszélünk és írunk róla, ... de eddig nem változtak meg sem a népgazdaság, sem irányításának alapvető struktúrái, ... s így a szakirodalmi rendszer várható változásairól csak hipotetikusán lehet beszélni."

A népgazdaság új gazdasági feltételei közepette melyik tényező fogja a legnagyobb hatást kifejteni a szakirodalmi tájékoztatási rendszerre és munkájára?

Itt meglehetősen egyhangú válaszokat regisztrálhatott a szerkesztőség. A megnyilatkozó szakemberek a gazdasági módszerek "trónra lépését" jelentik ki a szakirodalmi tájékoztatási rendszer és szolgáltatások legfőbb befolyásoló – jobbra, minőségibbre ösztönző – tényezőjének.

A vállalati törvény tervezete nem emlékezik meg külön a szakirodalmi tájékoztatásról, s így jelentőségére csak implicit módon lehet következtetni a tudományos-műszaki haladásra és az innovációs aktivitásra vonatkozó passzusokból. Ez hiányossága-e a törvénytervezetnek?

A tíz válaszból öt kifejezetten hibának, hiányosságnak ítéli a szakirodalmi tájékoztatás ilyen mellőzését. A válaszok másik fele különféle mentséget talál erre, főként arra hivatkozik, hogy a vállalatok önállósága idővel feltétlenül felértékeli a szakirodalmi információs szolgáltatásokat. Mindemellett a válaszadók kivétel nélkül reménykednek abban, hogy a törvény nemzetgyűlési elfogadásáig még "történhet csoda", s az elfogadott törvényben végül is szerepelni fog a tervezetből hiányolt passzus. Akkor is, ha ez esetben "inkább csak a presztízs és a tudatformálás kérdéséről van szó".

Az új körülmények között vajon "fel fog-e lépni a szakirodalmi információk iránti éhség"? Ha fellépne, a rendszer jelenlegi állapotában ki tudná-e küszöbölni?

Úgy tűnik, hogy a válaszadók e tekintetben bizonyos mértékű köntörfalazásra vetemedtek: óvatos fenntartásokat sugalló mondatokat keverték a "kincstári optimizmust" tükrözőkhöz.

Az óvatosságra intő mondatok ilyesmikre figyelmeztetnek: "Vállalati részről jelenleg nem nyilvánul meg erőteljes törekvés a kilencvenes évek feladataira, tehát a hosszabb távú feladatoknak a megoldására." "Ami a szakirodalmi információkat illeti, az a

véleményem, hogy fő fogyasztóik továbbra is a »primer fogyasztók«, tehát a tudományos kutatók, a kutatók-fejlesztők, a feltalálók és az újítók lesznek. A különböző rendű és rangú irányítók, azaz a »szekunder fogyasztók« számára továbbra is a »primer fogyasztók« fogják ezeket az információkat különféle formákban – így tanácskozásokon, megbeszéléseken, szakvéleményekben – közvetíteni." "A jelenlegi körülmények közepette az információéhség nem is léphet fel, sőt még a legközelebbi jövőben sem fog fellépni", mivel "a szakirodalmi információ felhasználásának célszerűségét korántsem lehet »varázsütésre« elismertetni".

A szakirodalmi tájékoztatási rendszer jelenlegi készülttségét – néhány valóban korszerű és korszerűen dolgozó intézménytől eltekintve – egyetlen hozzászóló sem tartotta alkalmasnak arra, hogy megszüntesse az információ iránti éhséget, ha valamilyen csoda folytán fellépne.

Érvényesíthetők-e a szakirodalmi tájékoztatásban a piac és a piaci mechanizmus törvényszerűségei? Lehetnek-e önfenn tartó vagy nyereségérdekelte információs intézmények?

A legjellemzőbb – egyszersmind igen-igen tétova – válaszmondatok: "A népgazdaság átalakítása után, bizonyos körülmények fennforgása esetén igen, de csak bizonyos mértékben." A szóban forgó törvényszerűségeket "érvényesíthetők, de csak differenciáltan". "A teljes mértékű nyereségérdekltség szükségképpen ... a nemzeti információvagyon elszegényedéséhez vezetne, illetve ahhoz, hogy ez az egyes intézményeket – saját információs szükségleteik és az össztársadalmi információs szükségletek kielégítésének rovására – más hasznot hajtó tevékenységek preferálására kényszerítené." Ezért "az in-

formációs tevékenységek gazdaságtanának problematikájához nagyon komolyan, a szóban forgó tevékenységek teljes ismeretében szabad csak hozzányúlni".

A már-már aggályos körültekintésre azért van szükség, mert "a szakirodalmi információk fogyasztóinak túlnyomó része nem tartozik a termelő szférába, amiből következik, hogy a legközelebbi időben nem lesznek és nem is lehetnek önfenn tartó információs intézmények".

Végül egy vélemény a költségvetési támogatás-önfenn tartás lehetséges "demarkációs vonaláról": "A társadalomnak továbbra is érdeke marad a nyilvános könyvtárak, e legszélesebb hatókörű intézmények finanszírozása. Másfelől az az önálló információs intézmény, amely speciális dokumentografikus, főként faktografikus információkat, elemző tanulmányokat forgalmaz, minden további nélkül működhetne önfenn tartóként."

Mindennapos munkája közben érezte-e már a népgazdasági mechanizmus átalakításának "előszelét"?

Erre majdnem egyértelmű "nem" volt a válasz. A felsőoktatásban, a felsőbb irányításban és tervezésben munkálkodó szakemberek is csak elvileg érezték bizonyos "fuvallatot". Egy válaszadó viszont a "változások előtti csend"-ről számol be, bizonyos nyugtalanságról, amely különféle információs szakemberek köreiben fedezhető fel a jövőt illetően.

/Československá soustava VTEI a prestavba hospodárského mechanismu. = Československá informatika, 30. köt. 5– 6. sz. 1988. p. 133– 139., 165– 170./

(Futala Tibor)

A Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára mint a könyvtári munkafolyamatok és központi szolgáltatások számítógépesítésének vezető műhelye

Csehszlovákiában a szakirodalmi információs szolgáltatások terén sokkal gyorsabb és átfogóbb volt a számítógépes technikákra és technológiákra való áttérés, mint a könyvtári területen. Ez a kedvezőtlen aszimmetria az oka annak, hogy míg a szekunder információkhoz elég gyorsan hozzá lehet férni, addig a primer dokumentumokhoz csak lassan és esetlegesen.

Most minden remény megvan arra, hogy az informálódási ciklusnak ez a primer dokumentumokat szolgáltató elégtelensége néhány éven belül felszámolódik. Ez annak köszönhető, hogy a P 13 jelű, a tudományos-műszaki fejlesztés állami információs rendszerének kiteljesítését célzó kutatási programon belül végre helyet kapott a könyvtári-bibliográfiai folyamatok automatizálásának megoldása is.

Az 1985 óta folyó munkálatok vitelére és koordinálására a Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtárában (Státní knihovna ČSR) fiatal és tehetséges munkatársakból olyan szervezeti egység alakult, amely – tanúskodnak róla eddigi sikerei-eredményei – méltó a könyvtári számítógépesítés központi műhelyének megnevezésére.

Mindenekelőtt sikerült kimunkálni az egységes könyvtári rendszer adatbázis-szolgáltató központjának koncepcióját. Ez a központ a könyvtárak számára minden olyan adatbázist ki fog közvetíteni, amelynek szerepe lehet a könyvtári szolgáltatások meggyorsításában és megbízhatóbbá tételében (pl.: nemzeti könyvbibliográfia, központi katalógusok, lelőhely-tájékoztató). A cseh könyvtermést regisztráló bibliográfia 1987-ben máris sikeres próbán esett át online üzemmódban.